

Werknemers positief over arbeidsomstandigheden, maar negatief over doorwerken tot 65 jaar

Christianne Hupkens (CBS) en Peter Smulders (TNO)

Zeven van de tien werknemers zijn tevreden over hun arbeidsomstandigheden. Desondanks willen maar twee van de tien werknemers tot hun 65° jaar blijven werken, hoewel vier van de tien aangeven dat ze zichzelf in staat achten tot die leeftijd te werken. Werknemers in de financiële dienstverlening zijn het meest tevreden over hun arbeidsomstandigheden. Ze denken ook het vaakst dat ze in staat zijn om tot hun 65° door te werken, maar ze hebben hier – op de werknemers in de bouw na – het minste animo voor. Van de werknemers werken vier van de tien vaak of altijd onder tijdsdruk, terwijl de helft vindt dat ze teveel werk hebben.

1. Inleiding

De arbeidsmarkt is voortdurend in beweging. De werkzaamheden veranderen: de dienstverlenende sector groeit, terwijl werk in de landbouw en industrie verdwijnt. Ook het aanbod op de arbeidsmarkt verandert: de potentiële beroepsbevolking vergrijs, het aantal werkende vrouwen neemt toe evenals het aantal mensen dat in deeltijd werkt (Beckers en Langenberg, 2006). Ten slotte is ook het overheidsbeleid aan verandering onderhevig: de regel- en administratieve lastendruk voor werkgevers wordt teruggedrongen, en met het oog op de vergrijzing richt het beleid zich steeds meer op langer doorwerken en flexibilisering van de arbeid. Al deze ontwikkelingen op de arbeidsmarkt beïnvloeden de omstandigheden waaronder mensen hun werk doen.

De Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) is opgezet om de arbeidsomstandigheden van werknemers te monitoren.

Onderwerpen die in de enquête aan bod komen zijn onder andere:

- werkdruk, emotioneel zwaar werk en lichamelijke belasting,
- lawaai, gevaarlijk en vuil werk, gevaarlijke stoffen, veiligheid,
- agressie en discriminatie,
- gezondheid, chronische ziekten, burn-out,
- willen en kunnen doorwerken tot 65 jaar,
- verzuim en arbeidsongevallen.

In opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft TNO in 2003 de NEA voor het eerst uitgevoerd. Sinds 2005 voeren TNO en CBS deze enquête gezamenlijk uit.

In de periode 1997–2005 heeft het CBS informatie over arbeidsomstandigheden verzameld via de Enquête beroepsbevolking (EBB) en het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS). Hierover is de afgelopen jaren regelmatig gepubli-

ceerd (Frenken, 2005). In de NEA 2005 zijn ruim dertig vragen overgenomen die ook in de EBB en POLS voorkwamen. De resultaten van de NEA kunnen echter nog niet worden vergeleken met de uitkomsten uit de EBB en POLS, omdat deze onderzoeken methodologisch van elkaar verschillen. Vandaar dat dit artikel alleen uitkomsten over 2005 bevat en geen tijdreeksen.

2. Slechts twee van de tien werknemers willen tot hun 65° jaar blijven werken

Als werknemers wordt gevraagd of zij tot hun 65° jaar willen blijven werken, blijkt dat daarvoor weinig animo bestaat. Slechts twee op de tien werknemers willen dat. Gevraagd of zij zichzelf in staat achten om tot het 65° jaar te werken, geven vier van de tien werknemers een bevestigend antwoord. Mannen vinden vaker dan vrouwen dat ze tot hun 65° kunnen doorwerken.

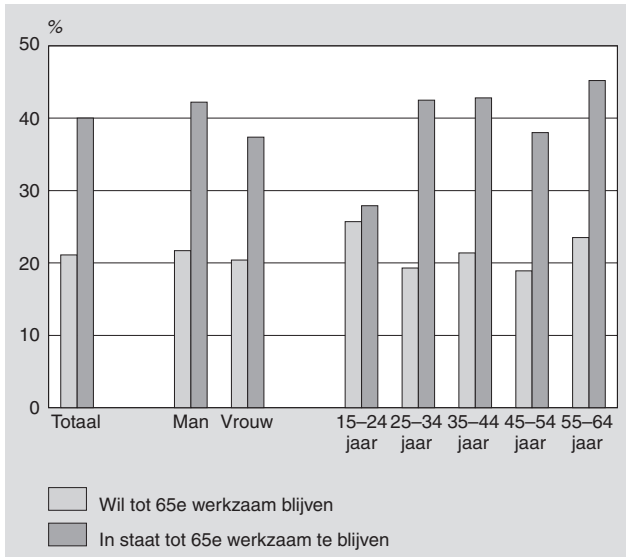
Opvallend is dat de 15–25-jarigen het vaakst tot hun 65° jaar willen blijven werken, maar juist het minst vaak denken dat ze in staat zijn hun huidige werk tot die leeftijd voort te zetten. De verklaring hiervoor is dat jongeren vaker dan anderen zwaar lichamelijk werk verrichten. Werknemers tussen de 25 en 55 jaar willen minder vaak doorwerken tot hun 65° jaar dan hun jongere en oudere collega's. De 45 tot 54-jarigen zijn het meest negatief over het kunnen doorwerken tot die leeftijd.

Oudere werknemers van 55 tot 65 jaar zijn juist positief gestemd. Bijna de helft denkt tot het 65° jaar te kunnen werken en bijna een kwart is dat ook daadwerkelijk van plan. Dat de 55-plussers gunstig afsteken, komt doordat een deel van de potentiële werknemers tussen de 55 en 64 de arbeidsmarkt al verlaten heeft, hetzij om gezondheidsredenen, hetzij om met vervroegd pensioen te gaan.

De uitkomsten zijn in overeenstemming met wat bekend is over het arbeidsmarktgedrag van ouderen. De arbeidsdeelname van ouderen is het afgelopen decennium weliswaar toegenomen, maar deze toename komt voor een groot deel doordat mensen tussen de 55 en 60 jaar vaker aan het werk zijn en blijven. Bij personen tussen de 60 en 65 jaar is de arbeidsdeelname minder snel gestegen (Molnár, 2006). In 2005 hoorde 55 procent van de 55–59-jarigen tot de werkzame beroepsbevolking, terwijl van de 60–64-jarigen slechts 18 procent hiertoe behoorde.

Het overgrote deel van de ouderen die niet (meer) werkzaam zijn, wil ook niet werken. Van alle niet-werkzame ouderen van 55–64 jaar geeft in 2005 slechts 6 procent aan dat ze wel willen werken, het liefst in deeltijd (Molnár en Siermann, 2006).

1. Werknemers naar mening over doorwerken tot 65e jaar naar geslacht en leeftijd, 2005

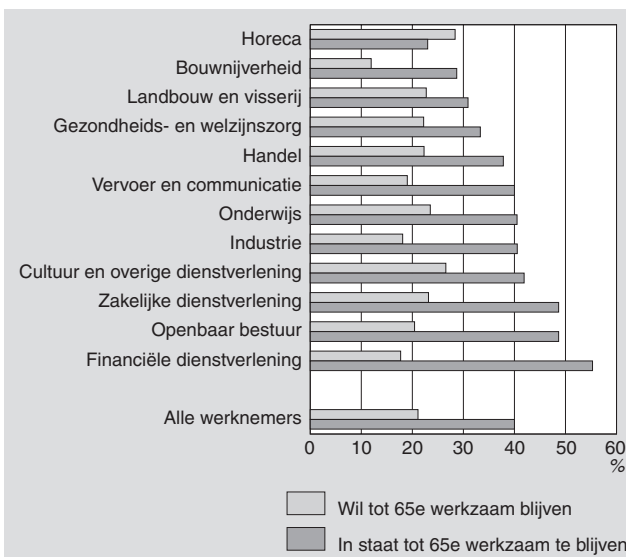
3. Werknemers in de horeca en de bouw het minst in staat om door te werken

Vier van de tien werknemers denken dat ze tot hun 65^e jaar kunnen doorwerken.

Hierin bestaan grote verschillen tussen bedrijfstakken. In de horeca verwachten slechts twee op de tien werknemers dat ze in staat zijn hun huidige werk tot hun 65^e te blijven doen. In de bouw zijn dat drie op de tien. Maar de meeste bouwvakkers willen niet zo lang doorwerken: bijna 90 procent wenst voortijdig te stoppen.

De financiële dienstverlening springt er in twee opzichten uit. Enerzijds is dit de enige bedrijfstak waar meer dan de helft van de werknemers vindt dat ze in staat zijn tot hun 65^e te werken. Anderzijds behoort de financiële dienstverlening tot de bedrijfstakken met het laagste aandeel werknemers dat daadwerkelijk zolang door wil gaan. Ook voor het openbaar bestuur en de zakelijke dienstverlening geldt

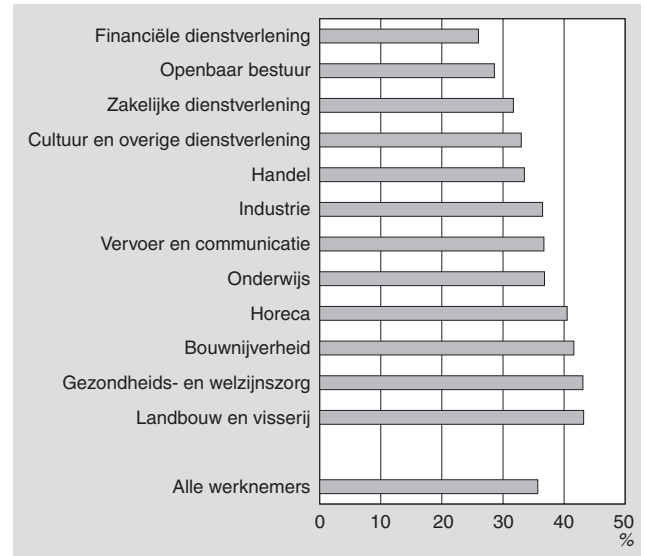
2. Werknemers naar mening over doorwerken tot 65e jaar naar bedrijfstak, 2005

dat het verschil tussen willen doorwerken en kunnen doorwerken groot is.

Een vervolgvraag uit de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden luidt of de werknemer langer zou blijven werken als het werk lichter zou zijn. Meer dan een derde van alle werknemers geeft hierop een bevestigend antwoord. In de landbouw en visserij en in de gezondheidszorg denkt 43 procent van de werknemers langer te blijven werken als het werk minder zwaar zal zijn. In de financiële dienstverlening en het openbaar bestuur geldt dat voor minder dan 30 procent van de werknemers.

3. Werknemers die door lichter werk langer zouden blijven werken, 2005

4. De helft van de werknemers heeft vaak teveel werk

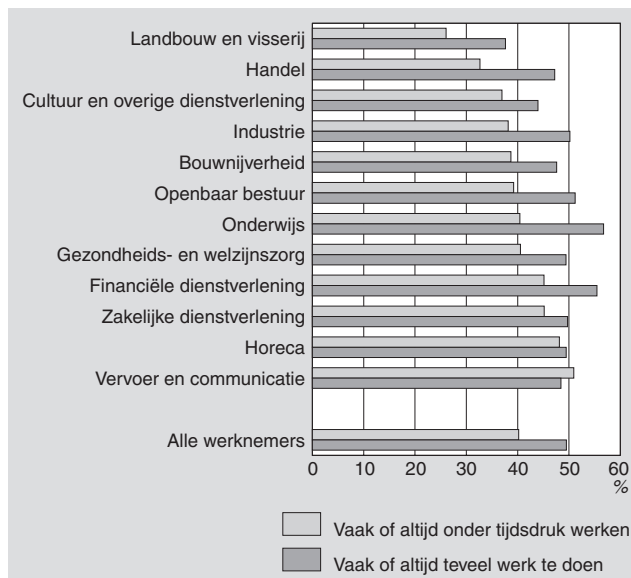
Een aanzienlijk deel van de werknemers werkt onder tijdsdruk en/of heeft teveel werk. Vier van de tien werknemers geven aan dat ze vaak of altijd onder tijdsdruk hun werk verrichten en vijf van de tien werknemers melden dat ze vaak of altijd teveel werk hebben.

Werken onder hoge tijdsdruk komt het meest voor bij werknemers in de bedrijfstakken vervoer en communicatie, de horeca, de zakelijke dienstverlening (zoals ingenieursbureaus, makelaars, ICT-bedrijven, beveiligingsbedrijven en uitzendbureaus) en de financiële dienstverlening. Teveel werk hebben, wordt vaak genoemd in het onderwijs en de financiële dienstverlening. Ook in het openbaar bestuur en de industrie wordt hiervan relatief vaak gewag gemaakt.

5. Lichamelijke belasting en geluidsoverlast in de bouw

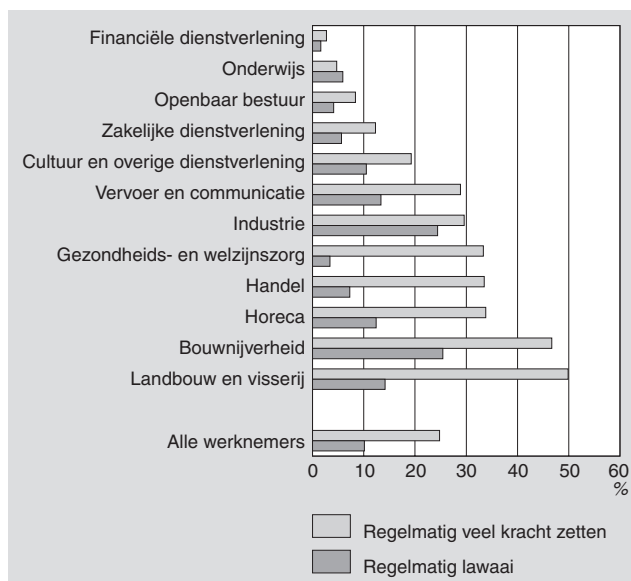
Een vierde van de werknemers moet regelmatig kracht zetten op het werk, terwijl een op de tien regelmatig aan lawaai wordt blootgesteld. In de landbouw en in de bouw is de lichamelijke belasting verreweg het hoogst. Hier zegt bijna de helft van de werknemers dat ze regelmatig kracht moeten zetten. Werknemers in de bouw en de industrie hebben de meeste last van lawaai. In deze sectoren moet

4. Tijdsdruk en teveel werk naar bedrijfstak, 2005

een kwart van de werknemers regelmatig hard praten om zich verstaanbaar te maken. Vier op de tien werknemers in de bouw en drie op de tien werknemers in de industrie gebruiken regelmatig gehoorbescherming, zoals oorkapen of oordopjes.

5. Kracht zetten en lawaai op het werk naar bedrijfstak

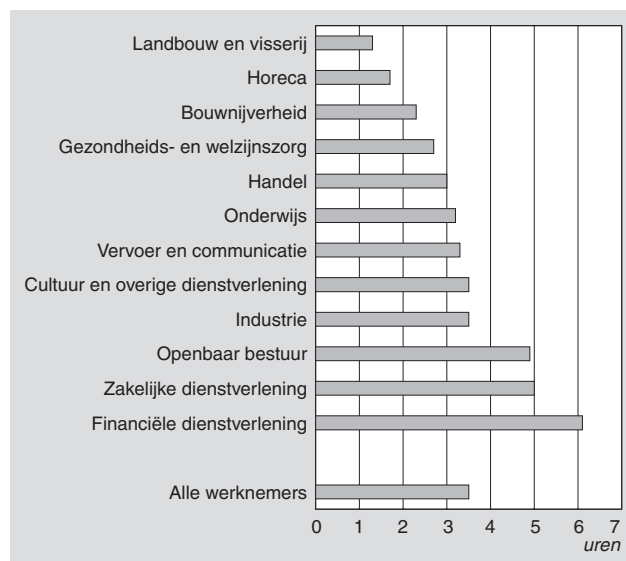

6. Beeldschermwerk komt het meest voor in de financiële dienstverlening

Een werknemer zat in 2005 gemiddeld 3,5 uur per dag achter een beeldscherm te werken. Dit aantal uren varieert sterk per bedrijfstak. In de landbouw en visserij en in de horeca zijn werknemers minder dan twee uur per dag achter een scherm bezig. In de financiële dienstverlening belooft dit gemiddeld zes uur per dag. Ook de zakelijke dienstverlening en het openbaar bestuur kennen met gemiddeld vijf uur beeldschermwerk per dag sterk aan computers en automatisering gebonden werk. Het zijn deze

drie bedrijfstakken met veel beeldschermwerk waar relatief veel werknemers aangeven dat ze in staat zijn tot hun 65^e jaar te blijven werken.

6. Gemiddeld aantal uren beeldschermwerk per dag naar bedrijfstak, 2005

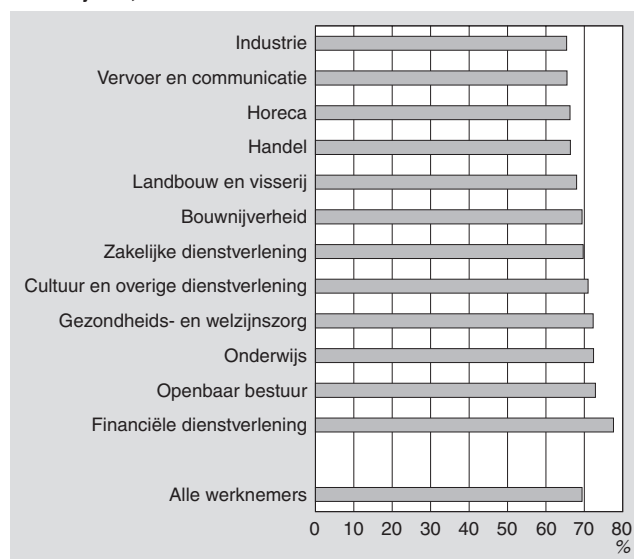

7. Zeventig procent van de werknemers tevreden met hun arbeidsomstandigheden

Ten slotte is ook gevraagd in hoeverre werknemers tevreden zijn met hun arbeidsomstandigheden. In 2005 waren bijna zeven van de tien werknemers in Nederland tevreden met hun arbeidsomstandigheden.

In de financiële dienstverlening is de tevredenheid over de arbeidsomstandigheden het hoogst. In deze bedrijfstak was 78 procent van de werknemers hier positief over. Ook in het openbaar bestuur, het onderwijs, de gezondheid- en welzijnszorg en de bedrijfstak cultuur en overige dienstverlening lag het aandeel tevreden werknemers boven de 70 procent. Het laagst is de tevredenheid in de industrie en de bedrijfs-

7. Werknemers die tevreden zijn met de arbeidsomstandigheden naar bedrijfstak, 2005

tak vervoer en communicatie. Ook de handel en de horeca scoorden beneden het gemiddelde. In deze sectoren is tweederde van de werknemers tevreden.

Technische toelichting

Voor de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) 2005 heeft het CBS een steekproef van 80 duizend werknemers tussen de 15 en 65 jaar uit het banenbestand getrokken. Deze steekproef is zelfwegend en is representatief voor geslacht, bedrijfsklasse en COROP-gebied. Omdat de respons onder jongeren en niet-westerse allochtonen in het algemeen lager is, is de trekingskans van deze twee groepen met 50 procent verhoogd.

In opdracht van TNO heeft TNS-NIPO schriftelijke vragenlijsten naar alle werknemers in de steekproef gestuurd. Respondenten konden de schriftelijke vragenlijst of dezelfde vragenlijst via internet invullen en terugsturen. De respons was na correctie 32,5 procent. In totaal hebben 23,4 duizend werknemers aan het onderzoek meegedaan. Bijna 80 procent van de respondenten heeft de schriftelijke vragenlijst ingevuld, en ruim 20 procent heeft de vragenlijst via internet ingevuld. Onderwerpen die in de vragenlijst aan bod komen zijn onder meer:

1. Psychische werkbelasting (zoals werktempo en werkdruk)
2. Lichamelijke werkbelasting (zoals kracht zetten en zware lasten tillen)
3. Belasting door omgevingsfactoren (zoals lawaai op de werkplek)
4. Ongevallen tijdens het werk
5. Of men tot zijn 65e jaar wil en kan werken, en
6. Algehele tevredenheid over de arbeidsomstandigheden.

De cijfers zijn gewogen naar geslacht, leeftijd, herkomst, opleidingsniveau, bedrijfstak, regio en stedelijkheid en opgehoogd naar de doelpopulatie: alle werknemers tussen de 15 en 64 jaar in Nederland. Zoals in ieder onderzoek dat gebaseerd is op een steekproef, hebben de uitkomsten van de NEA een onnauwkeurigheidsmarge. Meer achtergrondinformatie over de NEA is te vinden in Van Bossche e.a. (2006) en op de website van TNO.

De resultaten van de NEA kunnen (nog) niet worden vergeleken met gegevens over arbeidsomstandigheden, die gebaseerd zijn op andere enquêtes. Enquêtevragen over arbeidsomstandigheden zijn sinds 1997 opgenomen in twee onderzoeken: het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) en de Enquête Beroepsbevolking (EBB). In zowel POLS als de EBB is het aantal vragen over arbeidsomstandigheden sinds 2003 gereduceerd. Deze vragen zijn in 2004 voor het laatst in POLS opgenomen, en in 2005 voor het laatst in de EBB. De methoden van NEA enerzijds en EBB en POLS anderzijds verschillen echter. Zo bestaat de doelpopulatie van POLS en de EBB uit personen die minstens 12 uur werken (zowel werknemers als zelfstandigen). De doelpopulatie van de NEA bestaat uit werknemers, die minimaal 1 uur per week werken, maar niet uit zelfstandigen. Verder worden de enquêtes van POLS en de EBB mondeling afgenomen, terwijl de enquêtes van de NEA schriftelijk of via internet worden verzameld. Over de vergelijkbaarheid van de vragen in POLS en de EBB enerzijds en de NEA anderzijds wordt begin 2007 gepubliceerd.

Literatuur

Beckers, I. en H. Langenberg (2006). Hoge arbeidsdeelname, maar lage arbeidsduur. In: *Sociaal Economische Trends* 2006 nr. 4, blz. 9–18.

Bossche, S.N.J. van, C.L.H. Hupkens, S.J.M. de Ree en P.G.W. Smulders (2006). *Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2005: methodologie en globale resultaten*. TNO, Hoofddorp.

Frenken, F. (2005). Trends in arbeidsomstandigheden 2004. In: *Sociaal Economische Trends* 2005 nr. 4, blz. 41–48.

Molnár, H. (2006). *Kwart werkzame beroepsbevolking is 50-plus*. In: Webmagazine, CBS-website, 8 mei 2006.

Molnár, H. en C. Siermann (2006). Hoeveel ouderen willen werk? In: *Sociaal Economische Trends* 2006 nr. 4, blz. 56–58.

Tabel 1
Arbeidsomstandigheden naar geslacht en leeftijd, 2005

	Alle werknemers	Man	Vrouw	15-24 jaar	25-34 jaar	35-44 jaar	45-54 jaar	55-64 jaar
	%							
Tevreden met arbeidsomstandigheden?	69	68	71	71	69	69	68	71
Doorwerken tot 65e jaar								
Wil tot 65e werkzaam blijven	21	22	20	26	19	21	19	24
In staat tot 65e werkzaam te blijven	40	42	37	28	43	43	38	45
Door lichter werk langer werkzaam	36	38	33	36	36	38	37	28
Werktempo								
Altijd en vaak erg snel werken	45	45	45	44	48	47	45	38
Altijd en vaak te veel werk te doen	50	51	48	42	50	53	51	47
Altijd en vaak extra hard werken	31	33	29	23	32	34	33	28
Altijd en vaak onder tijdsdruk werken	40	44	36	31	43	43	42	34
Altijd en vaak haasten	29	31	28	22	29	32	31	25
Kracht zetten en tillen tijdens het werk								
Regelmatig veel kracht zetten	25	28	21	41	24	24	22	18
Vaak en regelmatig lasten >5 kg tillen	32	39	24	47	31	31	28	26
Vaak en regelmatig lasten >5 kg duwen/trekken	28	33	22	42	27	28	25	23
Vaak en regelmatig lasten >5 kg dragen	27	35	18	40	26	27	24	23
Geluid								
Regelmatig hard praten om verstaanbaar zijn	10	15	4	10	9	11	10	10
Regelmatig gebruik van gehoorbeschermers	10	17	1	9	9	11	10	9
	uren							
Beeldschermwerk								
Uur per dag aan beeldscherm voor werk	3,5	3,5	3,6	2,1	4,1	3,8	3,5	3,4
Uur per week aan beeldscherm voor privé	6,1	7,0	4,9	10,3	6,2	5,4	5,0	4,7

Tabel 2
Arbeidsomstandigheden naar bedrijfstak, 2005

	Landbouw en visserij	Industrie	Bouwnijverheid	Handel	Horeca	Vervoer en communicatie	Financiële dienstverlening	Zakelijke dienstverlening	Openbaar bestuur	Onderwijs	Gezondheids- en welzijnszorg	Cultuur en overige dienstverlening
	%											
Tevreden met arbeidsomstandigheden?	68	65	69	66	66	66	78	70	73	72	72	71
Doorwerken tot uw 65e												
Wil tot 65e werkzaam blijven	23	18	12	22	28	19	18	23	20	24	22	27
In staat tot 65e werkzaam te blijven	31	41	29	38	23	40	55	49	49	41	33	42
Door lichter werk langer werkzaam	43	37	42	34	41	37	26	32	29	37	43	33
Werktempo												
Altijd en vaak erg snel werken	42	42	44	47	65	48	50	49	39	39	44	38
Altijd en vaak te veel werk te doen	38	50	48	47	50	48	55	50	51	57	49	44
Altijd en vaak extra hard werken	24	30	31	30	35	33	34	33	29	35	31	25
Altijd en vaak onder tijdsdruk werken	26	38	39	33	48	51	45	45	39	40	41	37
Altijd en vaak haasten	23	26	28	26	43	35	32	31	27	31	30	24
Kracht zetten en tillen tijdens het werk												
Regelmatig veel kracht zetten	50	30	47	34	34	29	3	12	8	5	33	19
Vaak en regelmatig lasten >5 kg tillen	64	40	60	42	46	37	4	17	13	10	38	23
Vaak en regelmatig lasten >5 kg duwen/trekken	59	35	52	39	32	35	3	14	11	7	35	22
Vaak en regelmatig lasten >5 kg dragen	54	34	59	38	40	32	3	15	12	10	25	20
Geluid												
Regelmatig hard praten om verstaanbaar zijn	14	24	25	7	12	13	2	6	4	6	3	11
Regelmatig gebruik van gehoorbeschermers	21	28	40	5	2	5	1	6	5	1	1	7
	uren											
Beeldschermwerk												
Uur per dag aan beeldscherm voor werk	1,3	3,5	2,3	3,0	1,7	3,3	6,1	5,0	4,9	3,2	2,7	3,5
Uur per week aan beeldscherm voor privé	6,9	6,0	5,2	6,6	8,5	6,4	5,4	6,7	5,8	5,4	5,3	6,1